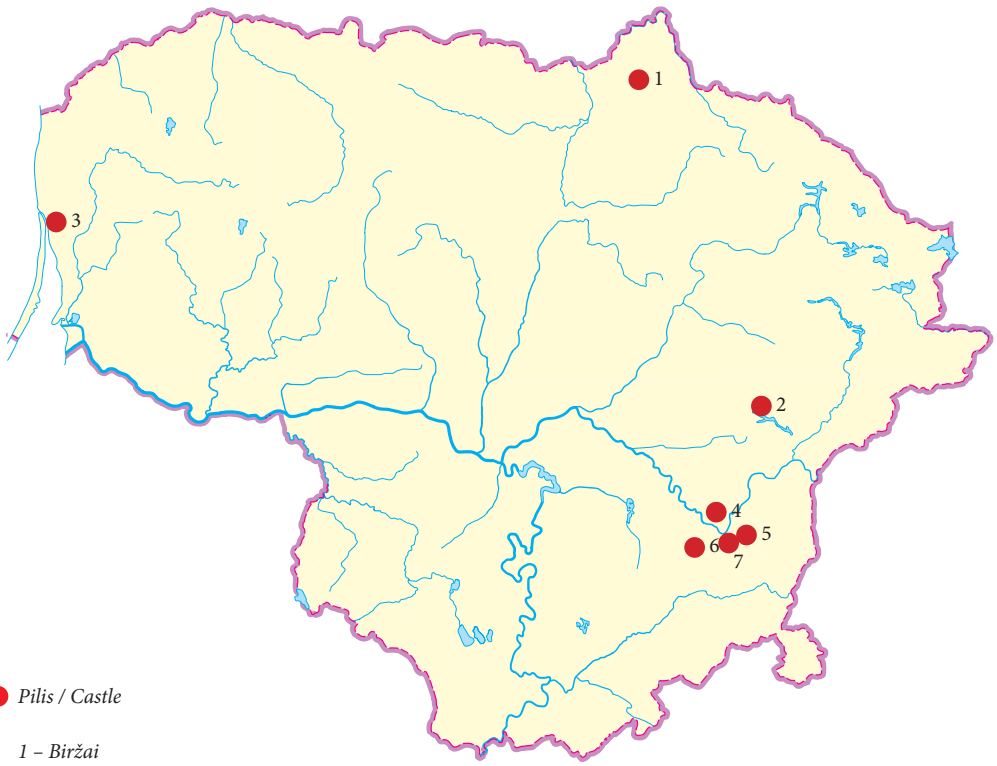
VI. Pilys
Castles

● *Pilis / Castle*

1 – Biržai
2 – Dubingiai
3 – Klaipėda (ir IX)
4 – Pilaitė
5 – Rokantiškės
6 – Senieji Trakai
7 – Vilnius (ir IX)

Povilas Blaževičius, Egidijus Ožalas

Vilniaus Žemutinės pilies Valdovų rūmų R korpuso Š priestato 2003, 2006 ir 2007 m. archeologiniai tyrimai

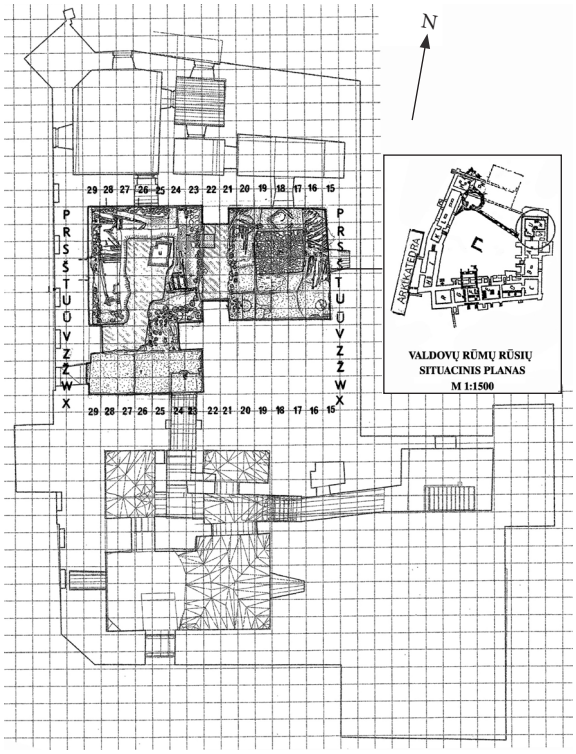
2002 m. pradėjus Valdovų rūmų atstatymą prasidėjo ir Šliozbergo namo tvirtinimo darbai. Norint išsiaiškinti kultūrinių sluoksnių gylį ir grunto sudėtį, 2003 m. po Valdovų rūmų R korpuso Š priestato sienomis vykdyti archeologiniai žvalgymai. W, T ir U rūsiuose mėginta iškasti po vieną žvalgomąjį šurfą. Dėl platesniems tyrimams W rūsyje trukdžiusio šiluminio mazgo bei dėl T ir U rūsių šurfuose atrastų plytų ir akmenų grindinių tyrimai laikinai buvo sustabdyti nepasiekus įžemio.

Valdovų rūmų R korpuso Š priestato tyrimai buvo pratęsti tik 2006 m., pradėjus Šliozbergo namo demontavimo ir tvirtinimo darbus. Pagal priestato pamatų tvirtinimo planą, gelžbetoninė konstrukcija turėjo pakeisti medinius rostverko polius po sienomis. Archeologinių tyrimų metu 1,5–2 m pločio perkasos iškastos palei rūsių sienas ir tokiu būdu išsaugotas rūsių centre esantis kultūrinių sluoksnių klodas (1 pav.).

Pagrindiniai kultūrinio sluoksnio horizontai, aptikti archeologinių tyrimų metu, atspindi skirtingus istorinius laikotarpius: XIX a. pradžios akmeninis grindinys sietinas su Šliozbergo namo statyba; XVII a. pabaigos – XVIII a. duobės, perkasimai su griuvenomis ir drenažinių statinių įkasimais; XVI a. vidurio akmenų grindinys, siejamas su R korpuso Š priestato statyba 1544 ar 1545 m.; XIV a. II pusės – XV a. sluoksniai su medinių pastatų, egzistavusių prieš pastatant rūmų R korpuso Š priestatą, liekanomis; XIV a. vidurio – medinių drenažo ar fortifikacijos konstrukcijų fragmentais.

Pradėjus tyrimus, visų pirma buvo išardytos 2–5 cm storio betono grindys ir nukastas 5–15 cm storio niveliacinis švaraus geltono smėlio sluoksnis, supiltas prieš betonuojant rūsių grindis XX a. II pusėje.

Po betonu ir smėlio sluoksneliu atkastas I akmenų grindinys, kuris visuose priestato rūsiuose gerai išlikęs. Jo nerasta tik W rūsio P dalyje, tačiau atrodo, kad jo ten niekada nebu-

1 pav. 2003, 2006 ir 2007 m. Valdovų rūmų R korpuso Š priestate tirtų perkasų planas. V. Jusevičiaus ir R. Buivydo brėž.

Fig. 1. Plan of the 2003, 2006, and 2007 trenches excavated in the N wing of the E building of the Royal Palace.

0 3 cm

2 pav. XIX a. metalinės mortyros dalis. V. Abramausko nuotr.

Fig. 2. A piece of metal from of a 19th-century mortar shell.

vo. Gali būti, kad W rūsio P dalis buvo atskirta medine pertvara ir grindinys ten nebuvo išgrįstas. I akmenų grindinys datuojamas XIX a. pradžia ir yra siejamas su Šliozbergo namo rekonstrukcijos darbais. Tikriausiai tuo pačiu metu buvo pastatyta ir U rūsio ŠR dalyje stovinti plytinė kolona, skirta paremti trūkusiam rūsio skliautui. XIX a. remontams priskirtinos ir 2 arkos, sumūrytos iš abiejų ankstesnės, U ir W rūsius skiriančios, arkos pusių. Ant I akmenų grindinio aptiktas akmens anglies dulkių sluoksnelis, kurį galima datuoti XIX–XX a. viduriu. Tikėtina, kad rūsiuose buvo sandėliuojama akmens anglis, skirta pastato apšildymui.

Š priestato rūsiuose po pirmu akmenų grindiniu fiksuotos įvairios duobės ir perkasimai. W rūsio P pusėje, ties I akmenų grindiniu išryškėjusios duobės viršuje buvo rasta sprogusios metalinės mortyros dalis (2 pav.). Tai greičiausiai ketinis pabūklas iš XIX a. tvirtovės, išmestas XIX a. pabaigoje ar XX a. pradžioje. Visgi didžiąją minėtų perkasimų ir duobių dalį galima datuoti XVII a. pabaigos – XVIII a. laikotarpiu, mat po karo su Rusija 1661 m. atsiimti rūmai buvo smarkiai nuniokoti bei mūšių metu apgriauti, todėl nebefunkcionavo kaip valdovo rezidencija. XVIII a. II pusėje rūmuose oficialiai leista apsigyventi kelioms dešimtims miestiečių šeimų. Šiuose apytiksliai XVII a. pabaigos – XVIII a. laikotarpiu datuojamuose perkasimuose W rūsyje rastos įkastos medinės statinės, kurios galėjo būti naudojamos kaip primityvūs šuliniai ar drenažinės paskirties rezervuarai (3 pav.). Vienoje U rūsyje fiksuotoje juosvai pilkos žemės su organinėmis priemaišomis duobėje rasti keli unikalūs metali-

3 pav. XVII a. pabaigos – XVIII a. drenažinė statinė W rūsio R pasienyje. V. Abramausko nuotr.

Fig. 3. A late 17th–18th-century drainage barrel beside the E wall of basement W.

0 5 cm

4 pav. XVIII a. Saksonijos (?) kokarda. V. Abramausko nuotr.

Fig. 4. An 18th-century emblem from Saxony (?).

niai radiniai. Tai 15x12 cm dydžio XVIII a. Saksonijos (?) kokarda (4 pav.). Jos centre matoma neaiški monograma (viršuje – karūna, o šonuose – ragai su iš jų kyšančiais šalmais) bei augaliniu ornamentu. Antras retas archeologinis radinys – pirmą kartą Vilniaus žemutinės pilies teritorijoje rasta Romos imperijos Faustinos II (145–175 m.) sestercija (5 pav.). Neblogai išlikusi moneta iš vario lydinio rasta duobės R pakraštyje ties pamatinių R korpuso Š priestato rostverko polių viršumi.

Iš įdomesnių dirbinių taip pat verta paminėti vario lydinio žiedą praplatinta priekine dalimi su pynimo imitacija (6 pav.). Tokio tipo žiedai, rasti Vilniaus Žemutinės pilies teritorijoje, dažniausiai yra datuojami XIV a. pabaiga – XV a. pradžia, tačiau vienas žiedas datuotas ir XVI a. II puse – XVII a. I puse. Atsižvelgiant į W rūsyje rasto žiedo aplinkybes, galima teigti, kad minėtame sluoksnyje dirbinys atsirado atsitiktinai – vykstant su statybomis susijusiems žemės darbams.

XVI a. viduriu (apie 1545 m.) datuojamas Valdovų rūmų R korpuso Š priestatas. Visuose trijuose priestato rūsiuose fragmentiškai išlikęs II akmenų grindinys ir šviesiai rudas griuvenų sluoksnis po juo yra sietini su priestato statybos laikotarpiu. Palei mūro sienas ir po jomis fiksuotos medinio rostverko konstrukcijos (7–8 pav.). Remiantis architektūriniais tyrimais, galima teigti, kad Š priestatas buvo priglaustas prie gotikinių rūmų R korpuso. Iš pradžių tarp priestato T rūsio ir rūmų R korpuso A rūsio buvo durys, o išėjimas į rūmų išorę buvo U rūsio ŠV kampe. Statant priestatą buvo suformuoti ir švieslangiai – vienas T rūsio V sienoje, vienas U rūsio V sienoje bei du W rūsio Š ir R sienose. Antru etapu, rūsiuose išmūrijus skliautines lubas, buvo užmūrytas švieslangis U rūsyje. Greičiausiai tuo pačiu metu buvo užmūrytos durys U rūsio ŠV kampe, o naujos prakirstos tos pačios sienos centre, tik kiek aukščiau.

5 pav. Romos imperijos Faustinos II (145–175 m.) sestercija. V. Abramausko nuotr.

Fig. 5. A Faustina II (145–175) Roman sestertius.

6 pav. Vario lydinio žiedas praplatinta priekine dalimi su pynimo imitacija. V. Abramausko nuotr.

Fig. 6. A copper alloy ring with a widened head and imitation twisted wire decoration.

Po XVI a. viduriu datuojamu antru akmenų grindiniu atrasti keli durpingos žemės sluoksniai, susidarę XIV a. II pusėje – XV a. Durpinguose sluoksniuose surasti ir užfiksuo-

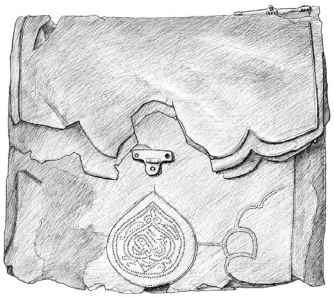
7 pav. XIV a. II pusės – XV a. ūkinės paskirties pastato fragmentas U rūsio V pasienyje. V. Abramausko nuotr.

Fig. 7. A fragment of an outbuilding from the second half of the 14th–15th century beside the W wall of basement U.

8 pav. XIV a. II pusės – XV a. šulinys su tošinio kibirėlio liekanomis. V. Abramausko nuotr.

Fig. 8. A well from the second half of the 14th–15th century and the remains of a birch bark bucket.

0 5 cm

9 pav. XIV a. II pusės – XV a. datuojama odinė piniginė, rasta U rūsio V pasienyje. M. Mieliausko pieš.

Fig. 9. A leather wallet dating to the second half of the 14th–15th century that was found beside the W wall of basement U.

0 3 cm

10 pav. Grublėtos keramikos šukė iš durpingos žemės sluoksnio apačios U rūsio Š pasienyje. V. Abramausko nuotr.

Fig. 10. A pottery sherd with a rough surface from the bottom of the layer of peaty earth beside the N wall of basement U.

ti keli medinių statinių ir šulinių fragmentai (I–II medinio užstatymo lygiai) (7–8 pav.). Šiems sluoksniams būdinga gausios organinių dirbinių liekanos ir gyvulių kaulai. Vienas įdomesnių radinių, surastų ties pirmu medinio užstatymo lygiu, yra labai gerai išlikusi odinė piniginė. Jai trūko tik centrinio užsegimo apkalo. Priekinė piniginės dalis centre papuošta lašo formos aplikacija, kurioje išbadytas augalinis ornamentas. Kiek kuklesnės aplikacijos buvo apatiniuose priekinės dalies kampuose. Atvartas puoštas karpytiniu ornamentu (9 pav.). Kalbant apie radinius, surinktus ties II medinio užstatymo lygiu, galima paminėti akmeninį galąstuvą, stiklinės apyrankės ar žiedo fragmentą, importinės žaliai glazūruotos keramikos fragmentą su kvadratėlių ornamentu bei kelis fragmentus grublėtos keramikos (10 pav.).

Ankstyviausia užfiksuota žmogaus veikla tirtame plote datuojama XIV a. 3 dešimtmečio pabaiga. W rūsio ŠR kampe rasta medinė konstrukcija, sutvirtinanti neaiškios paskirties griovos kraštus. R–V kryptimi orientuotą konstrukciją sudarė 2 vertikalios viena prieš kitą sudėtos lygiagrečių lentų eilės, žemėjančios į griovos centrą. Viena prie kitos šonais priglaustos lentos į apačią storėjo. Kiekvienos lentos apatinėje dalyje skersai buvo iškapotos kvadratinės skylės, per kurias jas sujungė stačiakampio skersinio pjūvio tašelis (11 pav.). Ši viena ankstyviausių medinių konstrukcijų VŽP teritorijoje gali būti kokio nors gynybinio statinio (pylimo?) ar griovos tvirtinimo dalis. Galbūt ją galima sieti su plataus masto vietovės sausinimo ar fortifikacijos darbais aptariamoje teritorijoje.

Bendras rūsiuose ištirtas plotas yra 80,3 m² (U rūsys apie 31,7 m²; T rūsys apie 19,3 m²; W rūsys apie 29,3 m²). Kultūrinių

sluoksnių storis tiriamose perkasose svyravo nuo 1,1 m T rūsyje iki 3,58 m U rūsio Š pasienyje. Įžemis pasiektas nuo 1,1 m (H_{abs} 90,56 m) iki 3,54 m. gylyje (H_{abs} 88,24 m).

The 2003, 2006, and 2007 excavations in the N wing of the E building of the Royal Palace of Vilnius Lower Castle

During the investigations conducted in 2003, 2006, and 2007 in the N wing of the E building of the Royal Palace of Vilnius Lower Castle, 80.3 m² was excavated (Fig. 1). The thickness of the cultural layer in the excavated trenches ranged from 1.1 m in basement T to 3.58 m along the N wall of basement U. Sterile soil was reached at a depth of from 1.1 m. (H_{abs} 90.56 m) to 3.54 m (H_{abs} 88.24 m).

The main horizons of the cultural layer discovered during the excavations reflect different historical periods. The first stone paving from the early 19th century should be connected with the construction of the Šliosbergas house. Part an iron mortar shell (Fig. 2) should be noted among the more interesting finds from this period. Pits, ditches with rubble, and drainage barrel (Fig. 3) holes survive from the late 17th–18th centuries. A rare find, an emblem from Saxony (?) (Fig. 4) dates to this period. The second stone paving from the mid-16th century is connected with the construction of the N wing of the E building in 1544 or 1545. Those layers, which contain the remains of wooden buildings (Figs. 7–8) that existed prior to the construction of the N wing of the Palace's E building, date to the second half of the 14th–15th centuries. An imitation twisted wire ring (Fig. 6) and a leather wallet (Fig. 9) were found in these layers. Fragments of mid-14th-century wooden drainage or fortification constructions (Fig. 11) were found in the lower part. The isolated finds such as pottery with rough surfaces (Fig. 10) and a Roman coin (Fig. 5) are from even older periods.

11 pav. XIV a. vidurio medinių drenažo ar fortifikacijos konstrukcijų fragmentas W rūsio R pasienyje. V. Abramausko nuotr.

Fig. 11. A fragment of mid-14th-century wooden drainage or fortification constructions beside the E wall of basement W.

Povilas Blaževičius, Kotryna Žvirblė

Vilniaus Žemutinės pilies II oficinos (dvariškių rūmų) archeologiniai tyrimai 2006 m.

Tęsiant dar 2003 m. pradėtus II oficinos P galo archeologinius tyrimus, 2006 m. buvo ištirti du 1,5x2 m dydžio žvalgomieji šurfai ir 35 m² plotas palei oficinos R sieną. 2006 m. kovo 7–10 d., prieš pradedant II oficinos pastato P galo, kuriame buvo ketinama įrengti elektros pastotę Valdovų rūmams, atstatymo darbus, nuspręsta ištirti du žvalgomuosius